

NEMIS TILIDA TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI METODLARI

Dadajonova Sevara

IIV Andijon akademik litseyi nemis tili o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nemis tilini o'qitish jarayonida tinglab tushunish (Hörverstehen) ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali metodlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda kommunikativ yondashuv, autentik audio materiallardan foydalanish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda interfaol ta'lim metodlarining tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, tinglab tushunish jarayonida uchraydigan asosiy qiyinchiliklar va ularni bartaraf etishga qaratilgan metodik tavsiyalar keltirilgan. Tadqiqot natijalari mazkur metodlarning talabalarning eshitish orqali axborotni qabul qilish, tahlil qilish va muloqot jarayonida undan samarali foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Maqola natijalaridan nemis tili o'qituvchilari, metodistlar hamda oliy ta'lim muassasalari talabalari amaliy faoliyatda foydalanishlari mumkin.*

Kalit so'zlar: *nemis tili, tinglab tushunish, Hörverstehen, kommunikativ yondashuv, autentik audio materiallar, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, xorijiy tilni o'qitish*

Bugungi globallashuv jarayonida xorijiy tillarni puxta egallash zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, nemis tili xalqaro muloqot, ta'lim, fan, texnologiya va biznes sohalarida muhim o'rin egallagan tillardan biri sifatida keng o'rganilmoqda. Shu sababli ta'lim muassasalarida nemis tilini o'qitish sifatini oshirish, til kompetensiyalarini kompleks rivojlantirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Xorijiy tilni o'rganishda tinglab tushunish (Hörverstehen) ko'nikmasi kommunikativ kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Mazkur ko'nikma o'quvchilarga og'zaki nutqni to'g'ri qabul qilish, axborotni tahlil qilish, muloqot mazmunini anglash va unga mos ravishda fikr bildirish imkonini beradi. Tinglab tushunishning yetarli darajada rivojlanmaganligi esa gapirish, o'qish va yozish kabi boshqa nutq faoliyati turlarining samaradorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois ushbu ko'nikmani rivojlantirish xorijiy til metodikasining eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, nemis tilini o'rganayotgan talabalar va o'quvchilar tabiiy nutq sur'ati, talaffuzning o'ziga xosligi, dialekt elementlari, yangi leksik birliklarning ko'pligi hamda grammatik konstruksiyalarning murakkabligi sababli tinglab tushunishda turli qiyinchiliklarga duch keladilar. Ayniqsa, autentik audio va video materiallarni tushunishda fonetik, leksik va pragmatik to'siqlar yuzaga keladi. Bu esa tinglab tushunish

kompetensiyasini shakllantirishda an'anaviy metodlar bilan bir qatorda innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanishni taqozo etadi.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar, multimedia vositalari, mobil ilovalar, sun'iy intellekt platformalari va interfaol ta'lim metodlarining rivojlanishi nemis tilini o'qitish metodikasiga yangi imkoniyatlarni olib kirdi. Autentik podkastlar, videodarslar, elektron ta'lim platformalari, virtual muloqot muhiti va moslashtirilgan tinglab tushunish mashqlari o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish, real nutqni idrok etish qobiliyatini rivojlantirish hamda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, tinglab tushunish jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish, tinglashdan oldingi (pre-listening), tinglash jarayonidagi (while-listening) va tinglashdan keyingi (post-listening) faoliyatlarni ilmiy asosda rejalashtirish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ yondashuv, vazifaga asoslangan ta'lim (Task-Based Language Teaching), aralash ta'lim (Blended Learning), o'yin texnologiyalari (Gamification) hamda raqamli platformalardan foydalanish tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda yuqori natijalarni ta'minlaydi. Mazkur metodlar o'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil ta'lim ko'nikmalarini shakllantirish va til muhitiga yaqin sharoit yaratishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi nemis tilida tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali metodlarini ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarning afzalliklarini aniqlash hamda ta'lim amaliyotida qo'llash bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar, zamonaviy o'qitish metodlari va raqamli ta'lim vositalarining imkoniyatlari tahlil qilinadi. Olingan natijalar nemis tilini o'qitish metodikasini takomillashtirishga, ta'lim sifati va o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshirishga amaliy hissa qo'shishi kutiladi.

Tinglab tushunish (Hörverstehen) xorijiy til kompetensiyasining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, u o'quvchining eshitilgan axborotni idrok etishi, mazmunini tahlil qilishi va unga mos ravishda javob qaytara olishini ta'minlaydi. Nemis tilini o'qitishda ushbu ko'nikmani rivojlantirish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy metodik tadqiqotlarda tinglab tushunish nafaqat til birliklarini anglash, balki mantiqiy fikrlash, xotira, diqqat va madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantiruvchi jarayon sifatida ham e'tirof etiladi [1].

Nemis tilini o'qitishda tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishning eng samarali usullaridan biri kommunikativ yondashuv hisoblanadi. Mazkur yondashuvda o'quvchilar real hayotiy vaziyatlarga yaqin bo'lgan dialog va monologlarni tinglaydilar hamda ularning mazmunini tahlil qiladilar. O'qituvchi dars davomida savol-javob, juftlik va guruhli ishlash, rolli o'yinlar hamda muammoli vaziyatlarni tashkil etish orqali tinglangan material yuzasidan faol muloqot muhitini yaratadi. Bunday faoliyat o'quvchilarning faqat eshitish emas, balki fikrlash va muloqot qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Masalan, A2 darajasidagi talabalarga "Im Restaurant" mavzusidagi qisqa dialog tinglatiladi. Tinglashdan oldin ularga yangi leksik birliklar tushuntiriladi va mavzu bo'yicha taxminiy savollar beriladi. Tinglash jarayonida ular asosiy ma'lumotlarni aniqlaydilar, tinglashdan so'ng esa juftliklarda dialog mazmunini muhokama qiladilar yoki shunga o'xshash vaziyatni mustaqil ijro etadilar. Ushbu metod tinglab tushunish bilan bir qatorda og'zaki nutqni ham rivojlantirishga xizmat qiladi [2].

Autentik audio va video materiallardan foydalanish ham tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishning samarali vositalaridan biridir. Autentik materiallar deganda nemis tilida so'zlashuvchi muhit uchun tayyorlangan podkastlar, radioeshittirishlar, yangiliklar, intervyular, videoroliklar va kundalik muloqot namunalaridan foydalanish tushuniladi. Bunday materiallar o'quvchilarni tabiiy talaffuz, intonatsiya, nutq sur'ati va zamonaviy leksika bilan tanishtiradi. Dastlab qisqa va sodda audiomatnlardan foydalanish, keyinchalik esa murakkabroq materiallarga o'tish maqsadga muvofiqdir.

Tinglab tushunish jarayonini uch bosqichda tashkil etish metodik jihatdan yuqori samara beradi:

- **Tinglashdan oldingi bosqich (Pre-listening):** mavzuni faollashtirish, yangi so'zlarni tushuntirish, rasm yoki sarlavha asosida taxmin qilish.
- **Tinglash jarayoni (While-listening):** asosiy g'oyani aniqlash, muhim faktlarni yozib borish, test yoki jadvalni to'ldirish.
- **Tinglashdan keyingi bosqich (Post-listening):** mazmunni qayta hikoya qilish, savollarga javob berish, munozara yoki rolli o'yin tashkil etish.

Mazkur ketma-ketlik o'quvchilarning tinglash jarayonini tizimli ravishda tashkil etishiga va axborotni samarali o'zlashtirishiga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar ham tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutmoqda. Bugungi kunda Deutsche Welle, YouTube Education, LearningApps, Quizlet, Wordwall va boshqa elektron platformalar nemis tilini o'rganuvchilar uchun turli darajadagi audio va video mashqlarni taklif etmoqda. Ushbu platformalar yordamida talabalar mustaqil ravishda tinglash mashqlarini bajarish, o'z xatolarini tahlil qilish va individual sur'atda ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ayniqsa, sun'iy intellekt asosidagi platformalar tinglash natijalarini avtomatik baholash va shaxsiy tavsiyalar berish imkonini yaratmoqda [3].

Interfaol metodlardan foydalanish ham dars samaradorligini oshiradi. "Jigsaw Listening", "Information Gap", "Think-Pair-Share", "Role Play" kabi metodlar o'quvchilarni tinglangan ma'lumot asosida hamkorlikda ishlashga undaydi. Masalan, "Information Gap" metodida har bir talaba audiomatnning faqat bir qismini tinglaydi va keyinchalik sherigi bilan ma'lumot almashib, umumiy mazmunni tiklaydi. Bu usul tinglab tushunish, muloqot va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini bir vaqtning o'zida rivojlantiradi.

Shuningdek, tinglab tushunish kompetensiyasini baholashda faqat test topshiriqlari bilan cheklanib qolmaslik lozim. Ochiq savollar, qisqa mazmun yozish, audio asosida prezentatsiya tayyorlash, muhokama tashkil etish va loyihaviy topshiriqlar o'quvchilarning

real kommunikativ qobiliyatini aniqlashga yordam beradi. Formatif baholash orqali o'quvchilar o'z kamchiliklarini aniqlashlari va ularni bosqichma-bosqich bartaraf etishlari mumkin [4].

Demak, nemis tilida tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish kompleks yondashuvni talab etadi. Kommunikativ metodlar, autentik materiallar, interfaol texnologiyalar va raqamli ta'lim vositalarini uyg'un holda qo'llash o'quvchilarning eshitilgan axborotni tez va aniq tushunish, uni tahlil qilish hamda real muloqotda qo'llash kompetensiyasini sezilarli darajada rivojlantiradi. Shu sababli zamonaviy nemis tili darslarini tashkil etishda innovatsion metodlarni an'anaviy pedagogik yondashuvlar bilan integratsiyalash ta'lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Goh C. C. M. *Teaching and Learning Second Language Listening: Metacognition in Action*. New York: Routledge, 2018. – 314 p.
2. Rost M. *Teaching and Researching Listening*. 3rd ed. London: Routledge, 2021. – 398 p.
3. Richards J. C. *Approaches and Methods in Language Teaching*. 4th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. – 456 p.
4. Nunan D. *Task-Based Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 240 p.